

HƏRBİ AND

Azərbaycan
Respublikasına
xidmətimlə
foxr edirik!

№ 43 (863) 25 dekabr 2020-ci il,

Haftəlik ictimai-siyasi qəzet

Qiyəti: 50 qəpik

(Əvvəlki ötən sayımızda)

İstanbul fəth edib İmperatorluğun paytaxtına çevirdikdən, Kırım Xanlığını öz vassalına çevirdikdən, Balkanları və Mora adasını fəth etdikdən sonra Şərqdə bütün İslam dünyasına və Xilafətə sahib olmaq, Qərbdə Papalığı və Romanı da alıb, dünya birliyi və nizami qurmaq istəyən Sultan Mehmet Fateh İtaliya səfərinə çıxarkən 6 may 1481-ci ildə zəhərlənərək ölmüşdür. Ruhu şad olsun!

İstanbulun fəthindən sonra Cahan hakimiyyəti səvədsiz, Qara dəniz, Mərmərə və Aralıq kimi üç dənizi üç dəniz halına gətirən Sultan Mehmet Fatehin ölmə xəbəri bütün Türk-İslam və ortodoks xristian dünyasını kədərləndirib, Qərbi Avropa katolik dünyasını isə sevincə qərq etmiş, hətta Roma Papasının göstərişi ilə Katolik kilsələrində şükran duaları oxunmuşdur.

Siyasi tarixçilər göstərir ki, əgər Fateh on il artıq yaşamış olsaydı, dünya tarixi tamamilə başqa şəkildə düşmüş olardı. (Mustafa Üslü, Fatih'in ölümü üzərinə, Bax: Türk dünyası tarixi dergisi, 1988, XVII nömrə, səh 15)

Dahi Türk Xaqanı Sultan Mehmet Fatehin Cahan hakimiyyəti ideyasını xələfləri Sultan Səlim Yavuz Şərqdə, Sultan Süleyman Qanuni isə Qərbdə həyata keçirməyə müvəffəq olmuşlar.

Ruhları şad olsun!

Türk-Hind İmperatorluğunun yaradıcısı Zəhrəddin Babur

Ağ hunlardan başlayaraq X-XII əsrlərdə Qəznəli Türkləri, XIII-XIV əsrlərdə Dehli Türk Sultanları, XVI-XIX Türk Baburlular tərəfindən idarə olunan Hindistanda son Türk hakimiyyəti Teymuroğullarının adı ilə bağlıdır. Tarixdə məşhur Baburlular dövlətinin və Türk-Hind İmperatorluğunun yaradıcısı ata tərəfindən Əmir Teymur nəslindən, "Barlas" adlı Türk boyundan, Əmir Teymurun oğlu Azərbaycan valisi Miranşahın nəvəsi Əbu Səidin oğlu Fərqanə hakimi Ömər Şeyx Mirzənin, ana tərəfdən isə Çingiz Xanın oğlu Çiğətay Xanın nəvəsi Yunus Xanın qızı Qutlu Nigar Xanın oğlu Zəhrəddin Mehəmməd Baburdur. Zəhrəddin Mehəmməd Babur 14 fevral 1483-cü ildə Fərqanədə anadan olmuşdur. Atası Fərqanə hakimi Ömər Şeyx Mirzənin 10 iyun 1494-cü ildə bir qəza nəticəsində ölümündən sonra yerinə keçən 12 yaşlı Baburun uşaqılıq dövründə bu bölgədə siyasi durum çox qarışıq olmuşdur. Teymur İmperatorluğunun əraziləri Şeybanilər və Özbəklər tərəfindən işğal edilmişdir. Şeybanilər tərəfindən Türkdən qovulan kiçik yaşlı Babur çox ağır şərtlərdə qaldı və əmisi Sultan Əhməd, dayısı Mahmud Xan və iki qardaşı ilə də mücadilə etməyə məcbur olmuş, olduqca ağır vəziyyətə düşmüşdür. Şeybanilər tərəfindən işğal edilən Səmərqənd və Əndicani azad etmək üçün 15 yaşlı Babur İster 1498-ci ildə və istərsə də 1500-1501-ci illərdəki təşəbbüslərində başqa əldə edə bilməmiş, üç il ətrafında çox az sadiq əmlakları ilə ağır səfərlər və iztirablar çəkmişdir.

Babur Səri-Pulda Şeybani Xana məğlub oluncu, Daşkəndə dayısı Mahmud Xanın yanına çəkilmiş və burada ətrafına topladığı Türk və Mo-

ğollardan ibarət ordusu ilə taleyini aramaq və öz dövlətini qurmaq məqsədi ilə Daşkənddən Kabilə gəlmiş, ağır macəralardan, əzab-əziyyətlərdən sonra 1504-cü ildə Kabilə zəbt edərək ordusunu gücləndirməyə başlamışdı. Yerli xalqla ədalətli davranan Babur Hindikuş və Qəznə arasındakı əraziləri öz komandanları arasında bölüşdürmüş, Özbək istilasından qaçan Səmərqənd, Hisar və Fərqanə Türklərini bu bölgələrdə yerləşdirmiş və beləliklə də yüksək iradəsi sayəsində gələcək dövlətinin temel daşlarını qoymuşdur.

Baburun nəzarətində olan bu bölgədə o dövrlərdə Türk, Puştu və Mo-

bəzi başarılar əldə etmiş, 1511-ci ildə Səmərqənd və Buxararı ələ keçirmişdi. Babur Şah İsmayıl Xətai ilə yaxın dostluq münasibətləri yaratmış, hətta sünni təriqətinə mənsub olmasına baxmayaraq şiə Şah İsmayıl adına camələrə xütbə oxutdurmuş və sik-kələrində Şah İsmayılın da adını həkk etdirmişdi. Şah İsmayılın 1514-cü ildə Cəldiran savaşında Osmanlı Sultanı Sultan Səlim Yavuzla yenilməsi ilə Baburun Türkdəstanda gücü zəifləmiş, bundan istifadə edən Özbəklər hücum edərək Buxara və Hisarı zəbt etmişdilər. Məvəraünnəhrdə gücünün zəifləməsinə görə Babur Şah 1514-cü ildə yenidən Kabilə dönmüşdü. Bu-

emirlərini məğlub edərək, 1527-ci ildə dövrü üçün alınmaz qala sayılan Buxayın qalasını ələ keçirmişdi. Daha sonra Rana Sanqa üzərinə yürüş edən Babur, Kanva ətrafında 16 mart 1527-ci ildə Rəcup ordusunu məğlub edərək, Rəcup dövlətinin varlığına son qoymuş, yanvar 1528-ci ildə Lodilərə sadiq qalan iki əmirliyi özünə tabe etdirmiş, 21 mart 1528-ci ildə Çandar və Luknavı ələ keçirmişdi.

Bu dövrdə Şah İsmayılın ölümündən istifadə edən Özbəklər Xorasanı təhdid etdiyindən Babur Hindistandan geri dönməyə məcbur olmuş və Xorasanı Özbəklərdən qurtarmışdı. Yenidən Səmərqəndi ələ keçirməyə çalışan Babur Belucuların hücumu ilə qarşılaşmış, yanvar 1529-cu ildə İbrahim Lodinin qardaşı Mahmud Lodi ilə qarşılaşmış, Mahmud geri çəkilməyə məcbur oluncu Babur 6 may 1529-cu ildə Qanq çayını keçərək, bir çox yerli əmirləri özünə tabe etmiş, Luknavı yenidən ələ keçirərək Aqraya gəlmişdir. Beləliklə Babur bütün Hindistanı içinə alan tarixdə məşhur Türk-Hind

Türkçü hökmdar və dövlət başçıları

ğollarla yanaşı fars və hindu dillərində danışan bir çox qəbilələr və dağlıqlar yaşayırdı. Babur 1505-ci ildə ona qarşı çıxan bəzi Əfqan qəbilələrini cəzalandıraraq, Sind çayına doğru irəliləmiş, Xorasandan Özbəklərin çəkilməsi ilə oraya yürüş etmiş, qışı Xorasanda keçirmək istəmiş, lakin Kabilədə baş verən bir üsyan onun yenidən Kabilə qayıtmasına səbəb olmuşdur. Babur çox ağır qış şəraitində qarlı Hinduş q dağılarının ordusu ilə birlikdə əsəraq, 1506-cı ildə Kabilə varmışdı. 1506-cı ildə babası Teymurun nəslindən olan qohumu Xorasan hakimi, tarixdə məşhur Sultan Hüseyn Baykaranın ölümü ilə əlaqədar olaraq, Babur Herata dəvət olunmuş və 1507-ci ildə 24 yaşında Teymurlular xanadanının ən böyük hökmdarı elan edilmişdir. Babur 1510-cu ildə Şeybani Xanın Şah İsmayıl tərəfindən məğlub edilərək öldürülməsindən sonra yenidən Məvəraünnəhrə ələ keçirməyə başlamış, Şah İsmayıl Səfəvinin yardımı ilə

na baxmayaraq Babur Şahın Məvəraünnəhr səfəri ona bezi faydalar gətirmiş, o, Bədəxşan üzərində üstün mövqə qazanmış, Balx valisini vergi verməyə təb etdirmişdi. Məvəraünnəhrdə öz hakimiyyətini tam qoruyub saxlaya bilməyəcəyini dərk edən Babur Şah özünü Hindistana tutmuş və 1519-cü ildə Hindistana hücum edərək yeddi illik uzun sürən mücadiləyə başlamışdı. Babur Şah nəhayət 1526-cı ildə Dehli Türk Sultanlığını məğlub edərək Aqra taxtında oturan Əfqanıstanlı Seyid ailəsindən olan sonuncu nümayəndə Sultan İbrahim Lodini məğlub etmişdi. Sultan İbrahim Lodinin ölümü və Hindistanın gələcək taleyində mühüm rol oynayan bu savaşda Baburun hərbi dühası, ordusundakı silahlar, toplar, təc-rübəli Türk və Moğol cəngavərlərinin qəhrəmanlığı döyüş filləri ilə silahlanmış düşmən ordusunu darmadağın etməyə yetmişdi. Babur orduları oğlu Humayunun komandanlığı ilə Əfqan

İmperatorluğunun (1526-1858) əsasını qoymuş, Əfqan əmirlikləri, Hind prenslikləri, Rəcup hökmdarını məğlub edərək, Əmir Teymurun qanuni varisi olmuş, Bütərəstliyə qarşı başarılarından dolayı İslam aləmində "Qazi" deyə anılmışdır. Babur Şahı 30 illik aramsız mücadilə həyatı yormuş, səhhəti pisləşdiyindən oğlu Bədəxşan valisi Humayunu mərkəz Aqraya çağırmış və ətrafını toplayaraq özündən sonra Humayunu hökmdar kimi tanımalarını vəsiyyət etmiş, 26 dekabr 1530-cu ildə 48 yaşında haqq dərgahına qovuşmuşdur. Öncə Cuman çayının sol sahilində Nur Əfqan baxçasında dəfn edilmiş, altı aydan sonra cənəzi Kabilə gətirilərək, orada torpağa tapşırılmış, 1646-cı ildə nəvəsi Cahan Şah tərəfindən möhtəşəm bir türbə yaptırılmışdır. Ruhu şad olsun!

Aydın Mədətoğlu
(Qasimli)